

ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ: Ανακοινώνεται ότι για τις πληροφορίες στον ηλεκτρονικό αυτό χώρο ισχύει παραίτηση από ευθύνη και δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας.

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)

της 26ης Μαρτίου 2009 (*)

«Παράβαση κράτους μέλους – Κοινωνική πολιτική – Άρθρο 141 ΕΚ – Ισότητα αμοιβών μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων – Εθνικό σύστημα πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων – Διαφορετική μεταχείριση ως προς την ηλικία συνταξιοδότησεως και την ελάχιστη προαπαιτούμενη υπηρεσία – Δικαιολογητικός λόγος – Δεν υφίσταται»

Στην υπόθεση C-559/07,

με αντικείμενο προσφυγή του άρθρου 226 ΕΚ λόγω παραβάσεως, η οποία ασκήθηκε στις 17 Δεκεμβρίου 2007,

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από την Μ. Πατακιά και τον Μ. van Beek, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

προσφεύγουσα,

κατά

Ελληνικής Δημοκρατίας, εκπροσωπούμενης από τους Φ. Σπαθόπουλο, Κ. Μπόσκοβιτς καθώς και από τις Α. Σαμώνη-Ράντου, Ε.-Μ. Μαμούνα και Σ. Βώδινα, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

καθής,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους Α. Rosas, πρόεδρο τμήματος, Α. Ó Caoimh (εισηγητή), J. N. Cunha Rodrigues, U. Lõhmus και P. Lindh, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Μ. Poiares Maduro

γραμματέας: L. Hewlett, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επί ακροατηρίου συζητήσεως της 17ης Δεκεμβρίου 2008,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με την προσφυγή της, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ζητεί από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι η Ελληνική Δημοκρατία, διατηρώντας σε ισχύ τις διατάξεις που προβλέπουν διαφορετική μεταχείριση μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων ως προς την ηλικία συνταξιοδότησεως και την ελάχιστη προαπαιτούμενη υπηρεσία βάσει του ελληνικού κώδικα πολιτικών και στρατιωτικών

συντάξεων, που θεσπίστηκε με το προεδρικό διάταγμα 166/2000, της 3ης Ιουλίου 2000, ως αυτό είχε κατά τον κρίσιμο χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υπό κρίση υποθέσεως (στο εξής: κώδικας), παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 141 ΕΚ.

Το νομικό πλαίσιο

Η κοινοτική νομοθεσία

Η οδηγία 76/207/ΕΟΚ

- 2 Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 8, της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2002/73/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Σεπτεμβρίου 2002 (ΕΕ L 269, σ. 15):

«Τα κράτη μέλη μπορούν να διατηρούν ή να θεσπίζουν μέτρα κατ' άρθρο 141, παράγραφος 4, της Συνθήκης για να εξασφαλίσουν εμπράκτως πλήρη ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών.»

Η οδηγία 79/7/ΕΟΚ

- 3 Το άρθρο 1 της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160), ορίζει:

«Η παρούσα οδηγία αποσκοπεί στην προοδευτική εφαρμογή, στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως και των άλλων στοιχείων κοινωνικής προστασίας που προβλέπεται στο άρθρο 3, της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως [...]».

- 4 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής προβλέπει:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται:

- α) στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία κατά των ακολούθων κινδύνων:

[...]

– γήρατος,

[...]».

- 5 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας έχει ως εξής:

«Η παρούσα οδηγία δεν θίγει την ευχέρεια που έχουν τα κράτη μέλη να αποκλείουν από το πεδίο εφαρμογής της:

- α) τον καθορισμό της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως για τη χορήγηση συντάξεων γήρατος και συντάξεων εν γένει και τις συνέπειες που είναι δυνατό να προκύψουν για άλλες παροχές,

[...]».

Η οδηγία 2006/54/ΕΚ

6 Το άρθρο 4, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2006/54/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006, για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης (αναδιατύπωση) (ΕΕ L 204, σ. 23), ορίζει ότι για όμοια εργασία ή για εργασία στην οποία αποδίδεται η αυτή αξία καταργούνται οι άμεσες και έμμεσες διακρίσεις λόγω φύλου όσον αφορά όλα τα στοιχεία και τους όρους αμοιβής.

7 Το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής έχει ως εξής:

«Το [...] κεφάλαιο [2] εφαρμόζεται επίσης στα συνταξιοδοτικά συστήματα για συγκεκριμένη κατηγορία εργαζομένων, όπως οι δημόσιοι υπάλληλοι, αν οι παροχές που προβλέπονται από το σύστημα καταβάλλονται λόγω της εργασιακής σχέσης με τον δημόσιο εργοδότη. Το γεγονός ότι το εν λόγω σύστημα αποτελεί τμήμα γενικού εκ του νόμου συστήματος δεν ασκεί επιρροή συναφώς.»

8 Σύμφωνα με το άρθρο 33 της οδηγίας 2006/54, τα κράτη μέλη θέτουν σε ισχύ τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για να συμμορφωθούν με την παρούσα οδηγία το αργότερο έως τις 15 Αυγούστου 2008 ή εξασφαλίζουν ότι, πριν από την ημερομηνία αυτή, οι κοινωνικοί εταίροι θεσπίζουν τις απαιτούμενες διατάξεις με συμφωνία.

9 Βάσει του άρθρου 34 της οδηγίας 2006/54, οι οδηγίες 75/117/EOK του Συμβουλίου, της 10ης Φεβρουαρίου 1975, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών που αφορούν την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 42), και 76/207 καταργούνται με ισχύ από τις 15 Αυγούστου 2009.

Η εθνική νομοθεσία

10 Όπως προκύπτει από τη δικογραφία, βάσει των άρθρων 1, παράγραφος 1, στοιχείο α', και 26, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κώδικα, οι πολιτικοί υπάλληλοι και οι στρατιωτικοί υποχρεούνται να συμπληρώσουν ελάχιστο χρόνο υπηρεσίας 25 ετών προκειμένου να λάβουν σύνταξη.

11 Πάντως, το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κώδικα ορίζει επίσης:

«Για τις μητέρες υπαλλήλους, οι οποίες έχουν προσληφθεί μέχρι και την 31η Δεκεμβρίου 1982 και είναι χήρες με άγαμα παιδιά ή διαζευγμένες με άγαμα παιδιά ή άγαμες μητέρες με άγαμα παιδιά, καθώς και για γυναίκες που είναι έγγαμες, αρκεί η συμπλήρωση δεκαπενταετούς πλήρους πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 1992 και για όσες συμπληρώνουν τη δεκαπενταετία από την 1η Ιανουαρίου 1993 και μετά προστίθεται ένα εξάμηνο για κάθε ημερολογιακό έτος και μέχρι τη συμπλήρωση [17] ετών και [6] μηνών πλήρους πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας.

Κατ' εξαίρεση για τις γυναίκες υπαλλήλους, οι οποίες έχουν τρία τουλάχιστον παιδιά, καθώς και για τους άνδρες υπαλλήλους, οι οποίοι έχουν τρία τουλάχιστον παιδιά και είναι χήροι ή διαζευγμένοι, εφόσον οι τελευταίοι με δικαστική απόφαση έχουν την επιμέλεια των ανήλικων ή ανίκανων παιδιών, αρκεί εικοσαετής πλήρης πραγματική συντάξιμη υπηρεσία ανεξάρτητα από τον χρόνο πρόσληψής τους.»

12 Κατά το άρθρο 26, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κώδικα:

«Για τις μητέρες στρατιωτικούς γενικά, οι οποίες έχουν καταταγεί μέχρι και την 31η Δεκεμβρίου 1982 και είναι χήρες με άγαμα παιδιά ή διαζευγμένες με άγαμα παιδιά ή άγαμες μητέρες με άγαμα παιδιά, καθώς και για γυναίκες που είναι έγγαμες, αρκεί η συμπλήρωση δεκαπενταετούς πλήρους πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 1992 και για όσες συμπληρώνουν τη δεκαπενταετία από 1η Ιανουαρίου 1993 και μετά προστίθεται ένα εξάμηνο για κάθε ημερολογιακό έτος και μέχρι τη συμπλήρωση [17] ετών και [6] μηνών πλήρους πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας.

Κατ' εξαίρεση για τις γυναίκες στρατιωτικούς γενικά, οι οποίες έχουν τρία τουλάχιστον παιδιά, καθώς και για τους άνδρες στρατιωτικούς, οι οποίοι έχουν τρία τουλάχιστον παιδιά και είναι χήροι ή διαζευγμένοι, εφόσον οι τελευταίοι έχουν με δικαστική απόφαση την επιμέλεια των ανήλικων ή ανίκανων παιδιών, αρκεί εικοσαετής πλήρης πραγματική συντάξιμη υπηρεσία ανεξάρτητα από τον χρόνο κατάταξής τους.»

13 Το άρθρο 56 του κώδικα έχει ως εξής:

«1. Για την καταβολή της σύνταξης των υπαλλήλων, που υπάγονται στην συνταξιοδοτική προστασία του Δημοσίου, θεσπίζεται ηλικία συνταξιοδότησης, η οποία ορίζεται ως εξής:

- α) Για όσους θεμελιώνουν δικαίωμα σύνταξης μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 1997 το [42ο] έτος της ηλικίας τους συμπληρωμένο προκειμένου για μητέρες που έχουν ανήλικα ή σωματικώς ή πνευματικώς ανίκανα παιδιά κατά ποσοστό από 50 % και άνω, ή για γυναίκες με ανίκανο σύζυγο κατά ποσοστό 67 % και άνω, το [53ο] έτος της ηλικίας συμπληρωμένο προκειμένου για τις λοιπές γυναίκες και το [55ο] έτος συμπληρωμένο προκειμένου για τους άνδρες.

Το κατά το προηγούμενο εδάφιο [42ο] έτος της ηλικίας των γυναικών με ανήλικα ή ανίκανα παιδιά ή ανίκανο σύζυγο αυξάνεται από 1ης Ιανουαρίου 1993 κατά ένα εξάμηνο για κάθε ημερολογιακό έτος και μέχρι τη συμπλήρωση της ηλικίας του [44ου] έτους και [6] μηνών, η δε υπάλληλος θα ακολουθεί το όριο της ηλικίας που ισχύει κατά τον χρόνο που συμπληρώνει δεκαπενταετή πλήρη συντάξιμη υπηρεσία.

Η ηλικία συνταξιοδότησης, που προβλέπεται από τις διατάξεις της περίπτωσης αυτής, ισχύει και για τις γυναίκες του δεύτερου εδαφίου της περιπτ. α' της παρ. 1 του άρθρου 1 εφόσον συμπληρώνουν δεκαπενταετή πλήρη πραγματική συντάξιμη υπηρεσία μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 1997.

- β) Για όσους θεμελιώνουν δικαίωμα σύνταξης από 1ης Ιανουαρίου 1998 και μετά, καθώς και για όσους προσλήφθηκαν για πρώτη φορά στο Δημόσιο από 1ης Ιανουαρίου 1983 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1992, το πενήνταοστό [50ό] έτος της ηλικίας συμπληρωμένο, για μητέρες που έχουν ανήλικα ή σωματικώς ή πνευματικώς ανίκανα παιδιά κατά ποσοστό [50 %] και άνω ή για γυναίκες με ανίκανο σύζυγο κατά ποσοστό [67 %] και άνω, το [58ο] έτος συμπληρωμένο για τις λοιπές γυναίκες και το [60ό] έτος της ηλικίας συμπληρωμένο προκειμένου για τους άνδρες.

Το κατά το προηγούμενο εδάφιο [58ο] έτος ηλικίας των γυναικών και το [60ό] έτος ηλικίας των ανδρών αυξάνεται από 1ης Ιανουαρίου 1998 και μετά κατά ένα εξάμηνο για κάθε ημερολογιακό έτος μέχρι τη συμπλήρωση του [60ού] έτους για τις γυναίκες και του [65ου] έτους για τους άνδρες, ο δε υπάλληλος θα ακολουθεί το όριο ηλικίας, που ισχύει κατά τον χρόνο, που θεμελιώνει το δικαίωμα σύνταξης.

2. [...]

- β) Από 1ης Ιανουαρίου 2003 η σύνταξη των γυναικών, που θεμελιώνουν δικαίωμα σύνταξης μετά την 1η Ιανουαρίου 1998, μπορεί να καταβληθεί μετά τη συμπλήρωση του [55ου] έτους της ηλικίας, μειώνεται όμως κατά το 1/267 του ποσού αυτής, για κάθε μήνα που υπολείπεται από την έναρξη καταβολής της, μέχρι τη συμπλήρωση της κατά περίπτωση ηλικίας συνταξιοδότησης.

Από 1ης Ιανουαρίου 2003, η σύνταξη των ανδρών υπαλλήλων, που θεμελιώνουν δικαίωμα σύνταξης μετά την 1η Ιανουαρίου 1998, μπορεί να καταβληθεί μετά τη συμπλήρωση του [60ού] έτους της ηλικίας, μειώνεται όμως κατά 1/267 του ποσού αυτής για κάθε μήνα, που υπολείπεται από την έναρξη καταβολής της και μέχρι τη συμπλήρωση της κατά περίπτωση ηλικίας συνταξιοδότησης.»

Η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία

- 14 Στις 18 Ιουλίου 2005, η Επιτροπή απηύθυνε στην Ελληνική Δημοκρατία, κατ' εφαρμογή του άρθρου 226 ΕΚ, έγγραφο οχλήσεως με το οποίο ανέφερε ότι, όσον αφορά την ηλικία συνταξιοδότησεως και τις σχετικές με την ελάχιστη προαπαιτούμενη υπηρεσία προϋποθέσεις, τα άρθρα 1, παράγραφος 1, 26, παράγραφος 1, και 56 του κώδικα προέβλεπαν λιγότερο ευνοϊκές προϋποθέσεις για τη συνταξιοδότηση των εργαζομένων ανδρών σε σχέση με εκείνη των γυναικών και αντέβαιναν στο άρθρο 141 ΕΚ.
- 15 Η Ελληνική Δημοκρατία, με την από 14 Νοεμβρίου 2005 απάντησή της, δεν αμφισβήτησε την προβαλλόμενη διαφορετική μεταχείριση, αλλά υποστήριξε ότι η διαφορετική αυτή μεταχείριση υπαγορεύθηκε από την ανάγκη να ληφθεί υπόψη ο αντίστοιχος κοινωνικός ρόλος των ανδρών και των γυναικών. Εν πάση περιπτώσει, η Ελληνική Δημοκρατία ισχυρίστηκε ότι το επίδικο συνταξιοδοτικό σύστημα, ως εκ του νόμου σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 141 ΕΚ, αλλά σε αυτό της οδηγίας 79/7.
- 16 Η Επιτροπή, θεωρώντας ότι το επίδικο συνταξιοδοτικό σύστημα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 141 ΕΚ και κρίνοντας μη ικανοποιητική την απάντηση της Ελληνικής Δημοκρατίας στο έγγραφο οχλήσεως, απηύθυνε, στις 25 Ιουλίου 2006, αιτιολογημένη γνώμη στο εν λόγω κράτος μέλος, με την οποία το κάλεσε να λάβει τα αναγκαία μέτρα, προκειμένου να συμμορφωθεί προς τις υποχρεώσεις του που απορρέουν από την ως άνω διάταξη της Συνθήκης ΕΚ, εντός προθεσμίας δύο μηνών από την παραλαβή της γνώμης αυτής.
- 17 Η Ελληνική Δημοκρατία απάντησε στην εν λόγω αιτιολογημένη γνώμη με έγγραφο της 26ης Σεπτεμβρίου 2006, επαναλαμβάνοντας τον ισχυρισμό ότι το άρθρο 141 ΕΚ δεν έχει εφαρμογή στο επίδικο συνταξιοδοτικό σύστημα. Η Ελληνική Δημοκρατία ισχυρίστηκε, ειδικότερα, επικαλούμενη τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 141 ΕΚ στον τομέα των συντάξεων, ότι οι παροχές δεν εξαρτώνται άμεσα από την προηγούμενη καταβολή εισφοράς και ότι το επίμαχο συνταξιοδοτικό σύστημα έχει εφαρμογή σε γενική κατηγορία εργαζομένων.
- 18 Η Επιτροπή, επειδή δεν ικανοποιήθηκε από την απάντηση της Ελληνικής Δημοκρατίας, αποφάσισε να ασκήσει την υπό κρίση προσφυγή.

Επί της προσφυγής

Επί του παραδέκτου

Επιχειρήματα των διαδίκων

- 19 Η Ελληνική Δημοκρατία προβάλλει ένσταση απαραδέκτου, η οποία στηρίζεται στην προβαλλόμενη διεύρυνση, εκ μέρους της Επιτροπής, του αντικειμένου της προσφυγής. Ενώ με την αιτιολογημένη γνώμη η Επιτροπή είχε διευκρινίσει ότι οι επίδικες διατάξεις του κώδικα προέβλεπαν, όσον αφορά τις προϋποθέσεις συνταξιοδότησεως, λιγότερο ευνοϊκούς όρους για τους άνδρες σε σύγκριση με τις γυναίκες, αντίθετα, με το δικόγραφο της προσφυγής, δεν διευκρίνισε αν η προσαπτόμενη παράβαση συνίσταται στην επιβολή δυσμενέστερων ρυθμίσεων για τους άνδρες ή ευνοϊκότερων ρυθμίσεων για τις γυναίκες. Κατά συνέπεια, η Ελληνική Δημοκρατία δεν μπορούσε να προσδιορίσει αν οφείλει να καταργήσει τους λιγότερο ευνοϊκούς όρους για τους άνδρες ή να επιβάλει δυσμενέστερους όρους για τις γυναίκες.
- 20 Η Επιτροπή φρονεί ότι η ένσταση απαραδέκτου πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη. Όσον αφορά το επιχείρημα της Ελληνικής Δημοκρατίας ότι στην προσφυγή δεν διευκρινίζεται αν αφορά την κατηγορία εργαζομένων ως προς την οποία προβλέπονται ευνοϊκότεροι ή δυσμενέστεροι όροι από τις επίδικες διατάξεις του κώδικα, η Επιτροπή παρατηρεί ότι διαφορετική μεταχείριση, όπως η επίδικη, εκ

φύσεως ευνοεί το ένα φύλο, εν προκειμένω τις γυναίκες, και θέτει σε δυσμενέστερη θέση το έτερο.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- 21 Πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, το αντικείμενο προσφυγής παραβάσεως, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 226 ΕΚ, καθορίζεται από την αιτιολογημένη γνώμη της Επιτροπής, οπότε η προσφυγή πρέπει να στηρίζεται στους ίδιους με την αιτιολογημένη γνώμη λόγους και ισχυρισμούς (βλ. απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2006, C-236/05, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου, Συλλογή 2006, σ. I-10819, σκέψη 10 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 22 Η Επιτροπή, εν προκειμένω, είχε σαφώς προσδιορίσει το αντικείμενο της υπό κρίση προσφυγής σε όλα τα στάδια της προ της ασκήσεως αυτής διαδικασίας, καθώς και στο κατατεθέν ενώπιον του Δικαστηρίου δικόγραφο, ενώ από τη δικογραφία δεν προκύπτει διεύρυνση του αντικειμένου της προσφυγής. Όπως ορθά επισήμανε η Επιτροπή, η διαφορετική μεταχείριση εκ φύσεως ευνοεί το ένα από τα δύο φύλα και θέτει σε δυσμενέστερη θέση το έτερο. Κατά συνέπεια, δεν χρειαζόταν να διευκρινιστεί ότι ένα μέτρο το οποίο, όσον αφορά τις προϋποθέσεις συνταξιοδότησεως, προέβλεπε λιγότερο ευνοϊκούς όρους για τους άνδρες συνεπαγόταν ευνοϊκότερους όρους για τις γυναίκες.
- 23 Στο μέτρο που η Ελληνική Δημοκρατία αμφισβητεί το παραδεκτό της προσφυγής λόγω του ότι η Επιτροπή δεν προσδιόρισε αν το κράτος μέλος αυτό όφειλε, όσον αφορά τις προϋποθέσεις συνταξιοδότησεως, να καταργήσει τους λιγότερο ευνοϊκούς όρους για τους άνδρες ή να επιβάλει δυσμενέστερους όρους για τις γυναίκες, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η Επιτροπή έχει την υποχρέωση να υποδείξει, με την αιτιολογημένη γνώμη, τα μέτρα με τα οποία θα μπορούσε να εξαιρεθεί η καταλογιζόμενη παράβαση (απόφαση της 11ης Ιουλίου 1991, C-247/89, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, Συλλογή 1991, σ. I-3659, σκέψη 22). Το ίδιο ισχύει ως προς την ασκηθείσα ενώπιον του Δικαστηρίου προσφυγή.
- 24 Ασφαλώς, η αιτιολογημένη γνώμη και η προσφυγή πρέπει να εκθέτουν τις αιτιάσεις κατά τρόπο συνεπή και ακριβή, ώστε να επιτρέπουν στο κράτος μέλος και στο Δικαστήριο να αντιληφθούν επακριβώς το περιεχόμενο της προσαπτόμενης παραβάσεως του κοινοτικού δικαίου, πράγμα που συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου το εν λόγω κράτος να μπορέσει να προβάλει λυσιτελώς τους αμυντικούς ισχυρισμούς του και το Δικαστήριο να διαπιστώσει την ύπαρξη της προβαλλόμενης παραβάσεως.
- 25 Πάντως, είναι προφανές ότι, εν προκειμένω, η Ελληνική Δημοκρατία είχε πλήρη γνώση του περιεχομένου της προσαπτόμενης παραβάσεως του κοινοτικού δικαίου και ήταν σε θέση να προβάλει λυσιτελώς τους αμυντικούς ισχυρισμούς της.
- 26 Εν πάση περιπτώσει, πρέπει να υπομνησθεί ότι από πάγια νομολογία προκύπτει ότι, άπαξ διαπιστωθεί από το Δικαστήριο δυσμενής διάκριση στον τομέα των αμοιβών και επί όσο χρονικό διάστημα δεν έχουν ληφθεί από το επίμαχο σύστημα μέτρα προς αποκατάσταση της ίσης μεταχειρίσεως, η τήρηση του άρθρου 141 ΕΚ δεν μπορεί να εξασφαλιστεί παρά μόνο με την παροχή στα άτομα της κατηγορίας που βρίσκεται σε μειονεκτική θέση των ιδίων πλεονεκτημάτων που απολαύουν τα άτομα της προνομιούχου κατηγορίας (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 17ης Απριλίου 1997, C-147/95, Εβρενόπουλος, Συλλογή 1997, σ. I-2057, σκέψη 42).
- 27 Ωστόσο, στο πλαίσιο προσφυγής λόγω παραβάσεως, τούτο αφορά τις συνέπειες που απορρέουν για το καθού κράτος μέλος από ενδεχόμενη διαπίστωση της παραβάσεως και όχι το παραδεκτό της προσφυγής.
- 28 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, η ένσταση απαραδέκτου που προέβαλε η Ελληνική Δημοκρατία πρέπει να απορριφθεί.

Επί της ουσίας

Επιχειρήματα των διαδίκων

- 29 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η επίδικη σύνταξη καταβάλλεται στον εργαζόμενο λόγω της σχέσεως εργασίας μεταξύ αυτού και του πρώην εργοδότη του και ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, το στοιχείο αυτό συνιστά αποφασιστικό κριτήριο για την υπαγωγή στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 141 ΕΚ.
- 30 Το συνταξιοδοτικό σύστημα που θεσπίζει ο κώδικας πληροί τα τρία κριτήρια ή προϋποθέσεις που απορρέουν από τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τα συστήματα επαγγελματικών συντάξεων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως.
- 31 Πρώτον, ο κώδικας εφαρμόζεται σε ιδιαίτερη κατηγορία εργαζομένων, συγκεκριμένα στους πολιτικούς υπαλλήλους και στους στρατιωτικούς. Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι οι συντάξεις που καταβάλλονται από το κράτος σε πρώην δημοσίους υπαλλήλους που εργάστηκαν στον δημόσιο τομέα μπορούν να αποτελούν αμοιβή, κατά την έννοια του άρθρου 141 ΕΚ, στο μέτρο που δεν καταβάλλονται σε γενικές κατηγορίες εργαζομένων (βλ. αποφάσεις της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, C-7/93, Beune, Συλλογή 1994, σ. I-4471, και της 29ης Νοεμβρίου 2001, C-366/99, Griesmar, Συλλογή 2001, σ. I-9383).
- 32 Δεύτερον, η σύνταξη που καταβάλλεται στους εργαζομένους στο πλαίσιο του συνταξιοδοτικού συστήματος που θεσπίζει ο κώδικας υπολογίζεται, κατά κανόνα, με βάση τον αριθμό των ετών υπηρεσίας που συμπλήρωσε ο εργαζόμενος. Οι εξαιρέσεις που επικαλείται η Ελληνική Δημοκρατία με το υπόμνημα αντικρούσεως απλώς επιβεβαιώνουν τον κανόνα.
- 33 Τρίτον, η σύνταξη που καταβάλλεται στους εργαζομένους στο πλαίσιο του εν λόγω συστήματος υπολογίζεται με βάση τον βασικό μισθό που ελάμβανε ο εργαζόμενος πριν τη συνταξιοδότησή του.
- 34 Η Ελληνική Δημοκρατία υποστηρίζει ότι ο κώδικας θεσπίζει ένα γενικό σύστημα εκ του νόμου κοινωνικής ασφάλισης στο πλαίσιο του οποίου το δημόσιο δρα ως φορέας κοινωνικής ασφάλισης. Επομένως, πρόκειται για εκ του νόμου σύστημα κοινωνικής ασφάλισης το οποίο εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7 και όχι για επαγγελματικό σύστημα το οποίο εμπίπτει στο άρθρο 141 ΕΚ. Κατά το κράτος μέλος αυτό, δεν αρκεί να διαπιστωθεί ότι πληρούνται τα προαναφερθέντα κριτήρια που θέτει η νομολογία. Απαιτείται προηγουμένως να αποδειχθεί, με πρόσθετα στοιχεία, ότι το επίδικο σύστημα δεν εμπίπτει στην οδηγία 79/7.
- 35 Κατά την Ελληνική Δημοκρατία, η Επιτροπή δεν εξήγησε τους λόγους για τους οποίους σε συνταξιοδοτικά συστήματα που χαρακτηρίζονται από στοιχεία όπως η εφαρμογή σε ιδιαίτερη κατηγορία εργαζομένων ή η σύνδεση της συντάξεως με τις αποδοχές και τον χρόνο υπηρεσίας του υπαλλήλου έχει εφαρμογή η οδηγία 79/7 και όχι το άρθρο 141 ΕΚ (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 30ής Απριλίου 1998, C-377/96 έως C-384/96, De Vriendt κ.λπ., Συλλογή 1998, σ. I-2105, καθώς και της 21ης Ιουνίου 2007, C-231/06 έως C-233/06, Jonkman κ.λπ., Συλλογή 2007, σ. I-5149).
- 36 Η Ελληνική Δημοκρατία υποστηρίζει ότι, ακόμη και εάν υποθεθεί ότι τα τρία κριτήρια που θέτει η νομολογία αρκούν για τον χαρακτηρισμό του επίδικου συνταξιοδοτικού συστήματος, πάντως, τα κριτήρια αυτά δεν πληρούνται εν προκειμένω. Καταρχάς, το επίδικο σύστημα καλύπτει όχι μια ιδιαίτερη κατηγορία εργαζομένων, αλλά ένα μεγάλο αριθμό ετερόκλητων και ανόμοιων κατηγοριών εργαζομένων με εντελώς διαφορετικά είδη καθηκόντων και εντελώς διαφορετικά είδη σχέσεων εργασίας. Συναφώς, το κράτος μέλος αυτό διευκρινίζει ότι το επίδικο σύστημα καταλαμβάνει, μεταξύ άλλων, εργαζομένους που ουδέποτε κατέβαλαν εισφορές και πρόσωπα που δεν συνδέονται με άμεση εργασιακή σχέση με το Δημόσιο, όπως είναι, για παράδειγμα, οι νομάρχες, οι μετακλητοί υπάλληλοι ή οι υπάλληλοι σχολείων του εξωτερικού.

- 37 Εν συνεχεία, το κριτήριο κατά το οποίο η σύνταξη πρέπει να τελεί σε άμεση συνάρτηση με τον χρόνο υπηρεσίας δεν αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση στο επίδικο σύστημα. Σε πάρα πολλές περιπτώσεις, η σύνταξη που καταβάλλεται στο πλαίσιο του επίδικου συστήματος δεν αποτελεί συνάρτηση του χρόνου υπηρεσίας, ενώ σε άλλες περιπτώσεις ως συντάξιμος χρόνος μπορεί να αναγνωρίζεται και πλασματικός χρόνος.
- 38 Τέλος, όσον αφορά το κριτήριο που αναφέρεται στον υπολογισμό του ύψους της συντάξεως βάσει του τελευταίου μισθού του υπαλλήλου ή του μέσου όρου των αποδοχών που καταβλήθηκαν κατά τη διάρκεια ορισμένης χρονικής περιόδου, η Ελληνική Δημοκρατία υποστηρίζει ότι η εξάρτηση του ύψους της συντάξεως από τις αποδοχές που ελάμβανε ο εργαζόμενος ουδόλως αντιτίθεται στον χαρακτηρισμό του επίδικου συστήματος ως εκ του νόμου συστήματος κοινωνικής ασφάλισης.
- 39 Ακόμη και εάν γίνει δεκτό ότι το επίδικο σύστημα εμπίπτει στο άρθρο 141 ΕΚ, η Ελληνική Δημοκρατία υποστηρίζει ότι οι επίδικες διατάξεις του κώδικα συνιστούν μέτρα τα οποία αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες λόγω της παραμονής τους στην αγορά εργασίας για συντομότερο χρόνο.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- 40 Κατά το άρθρο 141, παράγραφος 1, ΕΚ, κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών ανδρών και γυναικών για όμοια εργασία ή για εργασία της αυτής αξίας. Σύμφωνα με την παράγραφο 2, πρώτο εδάφιο, του εν λόγω άρθρου, ως αμοιβή νοούνται οι συνήθεις βασικοί ή κατώτατοι μισθοί ή αποδοχές και όλα τα άλλα οφέλη, που παρέχονται άμεσα ή έμμεσα, σε χρήματα ή σε είδος, από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, λόγω της σχέσεως εργασίας.
- 41 Όσον αφορά το ζήτημα αν το σύστημα που θεσπίζει ο κώδικας εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως της Συνθήκης ή σε αυτό της οδηγίας 79/7, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, η έννοια της αμοιβής, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 141, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, ΕΚ, δεν περιλαμβάνει τα συστήματα ή τις παροχές κοινωνικής ασφάλισης, ιδίως τις συντάξεις λόγω συμπληρώσεως συντάξιμου χρόνου υπηρεσίας, που ρυθμίζονται απευθείας από τον νόμο (βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber, Συλλογή 1990, σ. I-1889, σκέψη 22, Beune, προπαρατεθείσα, σκέψη 44, και της 25ης Μαΐου 2000, C-50/99, Podesta, Συλλογή 2000, σ. I-4039, σκέψη 24).
- 42 Αντιθέτως, οι παροχές που χορηγούνται βάσει ενός συνταξιοδοτικού συστήματος το οποίο, κατά τα ουσιώδη, αποτελεί συνάρτηση της θέσεως την οποία κατείχε ο ενδιαφερόμενος συνδέονται με την αμοιβή την οποία αυτός ελάμβανε και εμπίπτουν στο άρθρο 141 ΕΚ (βλ., μεταξύ άλλων, υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 13ης Μαΐου 1986, 170/84, Bilka-Kaufhaus, Συλλογή 1986, σ. 1607, σκέψη 22, Barber, προπαρατεθείσα, σκέψη 28, Beune, προπαρατεθείσα, σκέψη 46, της 10ης Φεβρουαρίου 2000, C-234/96 και C-235/96, Deutsche Telekom, Συλλογή 2000, σ. I-799, σκέψη 32, καθώς και Podesta, προπαρατεθείσα, σκέψη 25).
- 43 Μολονότι το γεγονός, που προβάλλει η Ελληνική Δημοκρατία, ότι το επίδικο συνταξιοδοτικό σύστημα προβλέπεται απευθείας από τον νόμο συνιστά ένδειξη ότι οι χορηγούμενες βάσει του εν λόγω συστήματος παροχές είναι παροχές κοινωνικής ασφάλισης (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 25ης Μαΐου 1971, 80/70, Defrenne, Συλλογή τόμος 1969-1971, σ. 815, σκέψεις 7 και 8, καθώς και της 6ης Οκτωβρίου 1993, C-109/91, Συλλογή 1993, σ. I-4879, σκέψη 9), πάντως, αυτό και μόνο δεν αρκεί προκειμένου ένα τέτοιο σύστημα να αποκλειστεί από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 141 ΕΚ (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις Beune, προπαρατεθείσα, σκέψη 26, και της 12ης Σεπτεμβρίου 2002, C-351/00, Niemi, Συλλογή 2002, σ. I-7007, σκέψη 41).
- 44 Το ίδιο ισχύει και όσον αφορά τον ισχυρισμό της Ελληνικής Δημοκρατίας κατά τον οποίο το γεγονός ότι το επίμαχο συνταξιοδοτικό σύστημα είναι γενικό και υποχρεωτικό δεν του προσδίδει τον χαρακτήρα ενός επαγγελματικού ή συμπληρωματικού συστήματος. Πράγματι, το ότι ένα συγκεκριμένο συνταξιοδοτικό

σύστημα, όπως το προβλεπόμενο από τον κώδικα, εντάσσεται σε ένα γενικό και εναρμονισμένο νομοθετικό πλαίσιο συνταξιοδοτικών συστημάτων δεν αρκεί για να αποκλειστούν από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 141 ΕΚ οι συνταξιοδοτικές παροχές που χορηγούνται δυνάμει ενός τέτοιου συστήματος (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση Niemi, προπαρατεθείσα, σκέψη 42). Επιπροσθέτως, αντίθετα προς όσα υποστηρίζει το κράτος μέλος αυτό, η δυνατότητα εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως στις συνταξιοδοτικές παροχές δεν εξαρτάται από το αν μια σύνταξη είναι συμπληρωματική σε σχέση με σύνταξη χορηγούμενη από εκ του νόμου σύστημα κοινωνικής ασφάλισης (προπαρατεθείσες αποφάσεις Beune, σκέψη 37, Griesmar, σκέψη 37, και Niemi, σκέψη 42).

- 45 Όσον αφορά τη μέθοδο χρηματοδότησεως και διαχειρίσεως του συνταξιοδοτικού συστήματος που θεσπίζει ο κώδικας, η Ελληνική Δημοκρατία υποστηρίζει, με το υπόμνημα αντικρούσεως, ότι οι συντάξεις καταβάλλονται απευθείας από τον κρατικό προϋπολογισμό, χωρίς η χρηματοδότησή τους να συνδέεται με εισφορές που ο συνταξιούχος τυχόν κατέβαλε ως εν ενεργεία υπάλληλος.
- 46 Πάντως, εκτός του ότι η Ελληνική Δημοκρατία φαίνεται να αναγνωρίζει τη συμμετοχή των εργαζομένων και του κράτους, υπό την ιδιότητα του εργοδότη, στη χρηματοδότηση του επίδικου συστήματος, εν πάση περιπτώσει, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι ούτε το στοιχείο που αφορά τον τρόπο χρηματοδότησεως και διαχειρίσεως ενός συνταξιοδοτικού συστήματος, όπως του επίδικου εν προκειμένω, αποτελεί αποφασιστικό στοιχείο προκειμένου να εκτιμηθεί αν το εν λόγω σύστημα εμπίπτει στο άρθρο 141 ΕΚ (προπαρατεθείσες αποφάσεις Beune, σκέψη 38, Griesmar, σκέψη 37, και Niemi, σκέψη 43).
- 47 Συγκεκριμένα, μεταξύ των κριτηρίων που έχει δεχθεί το Δικαστήριο σύμφωνα με τις καταστάσεις που είχε την ευκαιρία να εξετάσει, για τον χαρακτηρισμό ενός συνταξιοδοτικού συστήματος, αποφασιστικό κριτήριο αποτελεί μόνον η διαπίστωση ότι η σύνταξη καταβάλλεται στον εργαζόμενο λόγω της σχέσεως εργασίας μεταξύ αυτού και του πρώην εργοδότη του, δηλαδή το κριτήριο της σχέσεως εργασίας που συνάγεται από το ίδιο το γράμμα του άρθρου 141 ΕΚ (προπαρατεθείσες αποφάσεις Beune, σκέψη 43, Griesmar, σκέψη 28, Niemi, σκέψη 44, και της 13ης Νοεμβρίου 2008, C-46/07, Επιτροπή κατά Ιταλίας, σκέψη 35).
- 48 Επομένως, για να κριθεί αν μια σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συντάξιμου χρόνου εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 141 ΕΚ, αποφασιστικό κριτήριο, κατά τη νομολογία, είναι η ύπαρξη ενός δεσμού μεταξύ της σχέσεως εργασίας και της συντάξεως, ενώ τα διαρθρωτικά στοιχεία ενός συστήματος χορηγήσεως συντάξεων δεν θεωρούνται ότι έχουν αποφασιστική σημασία επ' αυτού (απόφαση Niemi, προπαρατεθείσα, σκέψη 45).
- 49 Ασφαλώς, το κριτήριο αυτό δεν μπορεί, όπως ορθά υποστήριξε η Ελληνική Δημοκρατία, να θεωρηθεί αποκλειστικό, εφόσον για τις συντάξεις που καταβάλλουν τα εκ του νόμου συστήματα κοινωνικής ασφάλισης μπορούν να λαμβάνονται υπόψη, εν όλω ή εν μέρει, οι αποδοχές που ελάμβανε ο εργαζόμενος όταν εργαζόταν (προπαρατεθείσες αποφάσεις Beune, σκέψη 44, Griesmar, σκέψη 29, και Niemi, σκέψη 46).
- 50 Πάντως, σκέψεις περί κοινωνικής πολιτικής, οργάνωσεως του κράτους, ηθικής φύσεως, ή ακόμη σκέψεις αφορώσες τον προϋπολογισμό, που επηρέασαν ή θα μπορούσαν να έχουν επηρεάσει τον εθνικό νομοθέτη, όσον αφορά τη δημιουργία ενός εθνικού συστήματος όπως το επίδικο, δεν ασκούν επιρροή, αν η σύνταξη αφορά μόνο μια ιδιαίτερη κατηγορία εργαζομένων, αν τελεί σε άμεση συνάρτηση με τον χρόνο υπηρεσίας και αν το ύψος της υπολογίζεται βάσει του τελευταίου μισθού του υπαλλήλου. Στην περίπτωση αυτή, η σύνταξη την οποία καταβάλλει ο εργοδότης του δημοσίου τομέα είναι απολύτως συγκρίσιμη προς εκείνη που καταβάλλει ο εργοδότης του ιδιωτικού τομέα στους πρώην μισθωτούς του (προπαρατεθείσες αποφάσεις Beune, σκέψη 45, Griesmar, σκέψη 30, Niemi, σκέψη 47, και Επιτροπή κατά Ιταλίας, σκέψη 37).

- 51 Επομένως, πρέπει να εξεταστεί αν σύνταξη όπως η χορηγούμενη βάσει του κώδικα πληροί τα τρία αυτά κριτήρια, όπως υποστηρίζει η Επιτροπή.
- 52 Καταρχάς, πρέπει να σημειωθεί ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι που εντάσσονται σε ένα συνταξιοδοτικό σύστημα πρέπει να θεωρούνται ως αποτελούντες μια ιδιαίτερη κατηγορία εργαζομένων. Πράγματι, οι εργαζόμενοι αυτοί δεν διακρίνονται από μια ομάδα εργαζομένων μιας επιχειρήσεως ή ενός ομίλου επιχειρήσεων, ενός οικονομικού ή επαγγελματικού ή διεπαγγελματικού κλάδου, παρά μόνο λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που εμφανίζει η σχέση εργασίας με το κράτος, με άλλους οργανισμούς ή εργοδότες του δημοσίου τομέα (προπαρατεθείσες αποφάσεις Griesmar, σκέψη 31, Niemi, σκέψη 48, και Επιτροπή κατά Ιταλίας, σκέψη 40).
- 53 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι αυτό ισχύει και για την ομάδα που περιλαμβάνει τους πολιτικούς υπαλλήλους, τους στρατιωτικούς, καθώς και το λοιπό προσωπικό που υπηρετεί είτε άμεσα στο ελληνικό δημόσιο, είτε σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοικήσεως ή σε εργοδότες του δημοσίου τομέα επί των οποίων ο κώδικας έχει εφαρμογή.
- 54 Το συμπέρασμα αυτό δεν αναιρείται από το επιχείρημα που προέβαλε η Ελληνική Δημοκρατία ότι το επίδικο συνταξιοδοτικό σύστημα καλύπτει όχι μόνο δημοσίου υπαλλήλους, αλλά και μεγάλο αριθμό ετερόκλητων και ανόμοιων κατηγοριών εργαζομένων, με εντελώς διαφορετικά είδη καθηκόντων και εντελώς διαφορετικά είδη σχέσεων εργασίας, όπως το προσωπικό που εργάζεται στα νοσοκομεία, στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης ή στον τομέα της εκπαίδευσης. Το γεγονός ότι στο πλαίσιο της ομάδας εργαζομένων που εντάσσονται στο εν λόγω σύστημα μπορούν να προσδιοριστούν διάφορες κατηγορίες δεν ασκεί επιρροή, καθόσον η ομάδα αυτή διακρίνεται, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 52 της παρούσας αποφάσεως, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που εμφανίζει η σχέση εργασίας με το κράτος, με άλλους οργανισμούς ή εργοδότες του δημοσίου τομέα (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση Επιτροπή κατά Ιταλίας, προπαρατεθείσα, σκέψη 45).
- 55 Εξάλλου, πρέπει να υπομνησθεί ότι, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 47 και 48 της παρούσας αποφάσεως, αποφασιστικό κριτήριο για να προσδιοριστεί αν ένα συνταξιοδοτικό σύστημα εμπίπτει στο άρθρο 141 ΕΚ είναι το αν η σύνταξη καταβάλλεται στον εργαζόμενο λόγω της σχέσεως εργασίας μεταξύ αυτού και του πρώην εργοδότη του, δηλαδή το κριτήριο της σχέσεως εργασίας. Η παρατεθείσα στη σκέψη 52 της παρούσας αποφάσεως νομολογία αναγνωρίζει σαφώς τη δυνατότητα όπως μια ευρεία και διαφοροποιημένη ως προς τη σύνθεση κατηγορία προσωπικού που υπηρετεί στο δημόσιο, σε άλλους οργανισμούς ή σε εργοδότες του δημοσίου τομέα θεωρηθεί ως ιδιαίτερη κατηγορία εργαζομένων, κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με το άρθρο 141 ΕΚ και την εφαρμογή του στον τομέα των συντάξεων.
- 56 Δεύτερον, όσον αφορά το κριτήριο κατά το οποίο η σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συντάξιμου χρόνου πρέπει να τελεί σε άμεση συνάρτηση με τον χρόνο υπηρεσίας, πρέπει να υπομνησθεί ότι η Ελληνική Δημοκρατία αναγνωρίζει, υπογραμμίζοντας παράλληλα την ύπαρξη εξαιρετικών περιπτώσεων, ότι, κατά γενικό κανόνα, το ύψος της συντάξεως που καταβάλλεται δυνάμει του κώδικα καθορίζεται από τη διάρκεια του χρόνου υπηρεσίας του εργαζομένου.
- 57 Όσον αφορά τις εν λόγω εξαιρέσεις, η Ελληνική Δημοκρατία διευκρίνισε, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η χορηγούμενη βάσει του επίδικου συστήματος σύνταξη μπορεί να υπολογίζεται σε συνάρτηση με ένα πλασματικό χρόνο υπηρεσίας. Πάντως, με τις διευκρινίσεις του καθού κράτους μέλους όχι μόνο δεν αντικρούεται το επιχείρημα της Επιτροπής, αλλά προκύπτει ότι, κατά κανόνα, πρόκειται για περιπτώσεις στις οποίες η διάρκεια του πραγματικού χρόνου υπηρεσίας του εργαζομένου αυξάνεται προκειμένου να ληφθεί υπόψη η δύσκολη φύση της εργασίας του ή οι δύσκολες συνθήκες υπό τις οποίες αυτή παρέχεται. Εντούτοις, τέτοιες εξαιρετικές περιπτώσεις δεν δύνανται να θέσουν υπό αμφισβήτηση την εφαρμογή του γενικού κανόνα κατά τον οποίο η επίδικη σύνταξη τελεί σε άμεση συνάρτηση με τον χρόνο υπηρεσίας που συμπλήρωσε ο εργαζόμενος.

- 58 Τρίτον, όσον αφορά τον υπολογισμό του ύψους της συντάξεως βάσει του τελευταίου μισθού, η Ελληνική Δημοκρατία αναγνωρίζει ότι οι χορηγούμενες βάσει του κώδικα συνταξιοδοτικές παροχές υπολογίζονταν, κατά τη λήξη της προθεσμίας που τάχθηκε με την αιτιολογημένη γνώμη, η οποία αποτελεί τη μόνη κρίσιμη ημερομηνία για τη διαπίστωση της προβαλλομένης παραβάσεως, βάσει του τελευταίου μισθού. Ακόμη και εάν από 1ης Ιανουαρίου 2008 οι εν λόγω παροχές υπολογίζονταν, όπως προκύπτει από την αιτιολογημένη γνώμη, βάσει του μέσου όρου των αποδοχών που καταβλήθηκαν κατά τη διάρκεια περιόδου των πέντε ετών που προηγήθηκαν αμέσως της ημερομηνίας συνταξιοδοτήσεως, μια τέτοια βάση υπολογισμού πληροί, κατ' ουσίαν, το κριτήριο που έθεσε το Δικαστήριο με τις προπαρατεθείσες αποφάσεις *Beune*, *Griesmar* και Επιτροπή κατά Ιταλίας.
- 59 Όσον αφορά τις εξαιρετικές περιπτώσεις που η Ελληνική Δημοκρατία επικαλέστηκε με το υπόμνημα αντικρούσεως και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, όπως, για παράδειγμα, την περίπτωση των στρατιωτικών ως προς τους οποίους η σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συντάξιμου χρόνου μπορεί να υπολογίζεται όχι βάσει του τελευταίου μισθού, αλλά βάσει του μισθού του ανώτερου βαθμού, διαπιστώνεται ότι τέτοιες εξαιρέσεις, οι οποίες φαίνεται να αποτελούν ένα είδος ανταμοιβής κατά την αποχώρηση από την υπηρεσία, δεν αναιρούν το γεγονός ότι, κατά γενικό κανόνα, η χορηγούμενη βάσει του κώδικα σύνταξη υπολογίζεται βάσει του τελευταίου μισθού.
- 60 Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι η χορηγούμενη βάσει του συνταξιοδοτικού συστήματος που θεσπίζει ο κώδικας σύνταξη πρέπει να χαρακτηριστεί ως αμοιβή κατά την έννοια του άρθρου 141 ΕΚ. Όπως προκύπτει από τις σκέψεις 52 έως 59 της παρούσας αποφάσεως, η σύνταξη αυτή πληροί τα κριτήρια που έθεσε το Δικαστήριο με τις προπαρατεθείσες αποφάσεις *Beune*, *Griesmar*, *Niemi* και Επιτροπή κατά Ιταλίας.
- 61 Το άρθρο 141 ΕΚ απαγορεύει κάθε διάκριση μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων όσον αφορά την αμοιβή, ασχέτως των ρυθμίσεων από τις οποίες απορρέει η ανισότητα αυτή.
- 62 Ο καθορισμός προϋποθέσεων περί ηλικίας ή κανόνων περί ελάχιστης προαπαιτούμενης υπηρεσίας διαφορετικών, αναλόγως του φύλου, για τη χορήγηση συντάξεων με βάση σχέση εργασίας σε ευρισκόμενους σε απολύτως όμοιες ή παρόμοιες καταστάσεις εργαζομένων αντιβαίνει στην ως άνω διάταξη (βλ., υπό την έννοια αυτή, προπαρατεθείσες αποφάσεις *Barber*, σκέψη 32, και *Niemi*, σκέψη 53).
- 63 Εν προκειμένω, όπως υποστηρίζει η Επιτροπή, χωρίς να αντικρούεται συναφώς από την Ελληνική Δημοκρατία, το άρθρο 56 του κώδικα προβλέπει, για τη χορήγηση της συντάξεως στο πλαίσιο του συνταξιοδοτικού συστήματος που θεσπίζει ο κώδικας, προϋποθέσεις ηλικίας που διαφέρουν αναλόγως του φύλου.
- 64 Όσον αφορά τα άρθρα 1, παράγραφος 1, στοιχείο α', και 26, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κώδικα, από τη δικογραφία προκύπτει ότι, κατά γενικό κανόνα, οι πολιτικοί υπάλληλοι και οι στρατιωτικοί οφείλουν να συμπληρώσουν ελάχιστη υπηρεσία 25 ετών προκειμένου να λάβουν σύνταξη λόγω συμπληρώσεως συντάξιμου χρόνου. Πάντως, διάφορες εξαιρέσεις προβλέπονται για διάφορες κατηγορίες γυναικών εργαζομένων, αναλόγως του αν οι ενδιαφερόμενες είναι, για παράδειγμα, χήρες με άγαμα παιδιά ή έγγαμες.
- 65 Η Ελληνική Δημοκρατία δεν αμφισβητεί την προβαλλόμενη διαφορετική μεταχείριση, αλλά υποστηρίζει ότι η μεταχείριση αυτή δικαιολογείται από τον σκοπό της εξάλειψης των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών εργαζομένων, που εξακολουθούν να υφίστανται στο παρόν στάδιο εξέλιξης των κοινωνικοπολιτιστικών συνθηκών. Συγκεκριμένα, οι επίδικες διατάξεις του κώδικα θεσπίστηκαν προκειμένου να αντισταθμιστούν οι επιπτώσεις στον επαγγελματικό βίο λόγω των αυξημένων βαρών που φέρουν οι γυναίκες, σύμφωνα με την κρατούσα κοινωνική πρακτική, για την ανατροφή παιδιών, την οικιακή εργασία και/ή τη φροντίδα των ηλικιωμένων. Το κράτος μέλος αυτό υποστηρίζει ότι τα αντισταθμιστικά μέτρα που επιτρέπονται στα κράτη μέλη σύμφωνα με το άρθρο 141, παράγραφος 4, ΕΚ θα πρέπει να θεωρηθούν

με επαρκή ευρύτητα, ώστε να καλύπτουν τα μειονεκτήματα που, ενδεχομένως, θα υποστούν οι γυναίκες στο τέλος του επαγγελματικού βίου.

- 66 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά το άρθρο 141, παράγραφος 4, ΕΚ, προκειμένου να εξασφαλιστεί εμπράκτως η πλήρης ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στην εργασία, η αρχή της ίσης μεταχείρισεως δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν μέτρα που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα, τα οποία διευκολύνουν το λιγότερο εκπροσωπούμενο φύλο να συνεχίσει μια επαγγελματική δραστηριότητα ή προλαμβάνουν ή αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα στην επαγγελματική σταδιοδρομία.
- 67 Επισημαίνεται, πάντως, ότι τα εθνικά μέτρα που καλύπτονται από τη διάταξη αυτή πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να βελτιώνουν την ικανότητα των γυναικών να ανταγωνίζονται τους άνδρες στην αγορά εργασίας και να ακολουθούν σταδιοδρομία υπό συνθήκες ισότητας με αυτούς (βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις Griesmar, σκέψη 64, και Επιτροπή κατά Ιταλίας, σκέψη 57).
- 68 Οι επίδικες διατάξεις του κώδικα δεν μπορούν να αντισταθμίσουν τα μειονεκτήματα στα οποία εκτίθεται η σταδιοδρομία των γυναικών πολιτικών και στρατιωτικών υπαλλήλων, καθώς και αυτή του λοιπού γυναικείου προσωπικού επί του οποίου έχει εφαρμογή ο κώδικας, βοηθώντας τις γυναίκες αυτές στην επαγγελματική τους ζωή. Αντιθέτως, οι επίδικες διατάξεις απλώς προβλέπουν για τις γυναίκες υπαλλήλους, ιδίως αυτές που είναι μητέρες, ευνοϊκότερες προϋποθέσεις σε σχέση με τις ισχύουσες για τους άνδρες υπαλλήλους, όσον αφορά το όριο ηλικίας συνταξιοδότησεως και την ελάχιστη προαπαιτούμενη υπηρεσία, χωρίς να αποκαθιστούν τα προβλήματα που μπορεί να συναντήσουν κατά την επαγγελματική τους σταδιοδρομία (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση Griesmar, προπαρατεθείσα, σκέψη 65).
- 69 Εξάλλου, στο μέτρο που οι επίδικες διατάξεις του κώδικα σκοπούν, τουλάχιστον εν μέρει, στην προστασία των εργαζομένων υπό την ιδιότητά τους ως γονέων, πρέπει να υπομνησθεί, αφενός, ότι πρόκειται για μια ιδιότητα την οποία μπορούν να έχουν συγχρόνως και οι άνδρες και οι γυναίκες εργαζόμενοι και, αφετέρου, ότι οι καταστάσεις ανδρών και γυναικών εργαζομένων μπορούν να είναι παρεμφερείς όσον αφορά την ανατροφή των τέκνων (βλ. αποφάσεις της 25ης Οκτωβρίου 1988, 312/86, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλογή 1988, σ. 6315, σκέψη 14, και Griesmar, προπαρατεθείσα, σκέψη 56).
- 70 Κατά το στάδιο της προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασίας και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Επιτροπή και η Ελληνική Δημοκρατία αναφέρθηκαν στην οδηγία 2006/54, και, ειδικότερα, στο άρθρο 7, παράγραφος 2, αυτής.
- 71 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι τα κράτη μέλη όφειλαν να θεσπίσουν τα αναγκαία μέτρα για τη μεταφορά της οδηγίας αυτής στην εθνική έννομη τάξη το αργότερο έως τις 15 Αυγούστου 2008.
- 72 Ακόμη και εάν υποθεθεί ότι τα επιχειρήματα που αντλούν οι διάδικοι της υπό κρίση προσφυγής από τις διατάξεις της οδηγίας 2006/54 είναι ορθά, εντούτοις, η οδηγία αυτή ουδεμία επιρροή ασκεί στο πλαίσιο της κρινόμενης παραβάσεως, καθόσον η ταχθείσα με την αιτιολογημένη γνώμη της 25ης Ιουλίου 2006 προθεσμία έληξε δύο μήνες μετά την παραλαβή της εν λόγω γνώμης, ήτοι πριν τη λήξη της προθεσμίας για τη μεταφορά της οδηγίας στην εθνική έννομη τάξη.
- 73 Υπό τις περιστάσεις αυτές, τα επιχειρήματα που προβάλλει η Ελληνική Δημοκρατία, προκειμένου να δικαιολογήσει τη διαπιστωθείσα διαφορετική μεταχείριση, δεν μπορούν να γίνουν δεκτά.
- 74 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η Ελληνική Δημοκρατία, διατηρώντας σε ισχύ τις διατάξεις που προβλέπουν διαφορετική μεταχείριση μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων ως προς την ηλικία συνταξιοδότησεως και την ελάχιστη προαπαιτούμενη υπηρεσία βάσει του κώδικα, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 141 ΕΚ.

Επί των διαχρονικών αποτελεσμάτων της απόφασεως

- 75 Η Ελληνική Δημοκρατία ζητεί από το Δικαστήριο, εφόσον κρίνει ότι αυτή παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 141 ΕΚ, να περιορίσει τα διαχρονικά αποτελέσματα της αποφάσεώς του.
- 76 Προς στήριξη του αιτήματος αυτού, η Ελληνική Δημοκρατία υποστηρίζει ότι η απόφαση του Δικαστηρίου θα έθετε υπό αμφισβήτηση, κατά παράβαση της γενικής αρχής της ασφάλειας δικαίου, έννομες σχέσεις που συνήφθησαν καλόπιστα, θα ανέτρεπε κάθε οικογενειακό προγραμματισμό που εύλογα έχει στηριχθεί στην δικαιολογημένη εμπιστοσύνη και θα διατάρασσε την οικονομική ισορροπία του επίδικου συνταξιοδοτικού συστήματος, η σπουδαιότητα της οποίας δεν μπορεί να παραγνωρισθεί. Η ικανοποίηση των αιτημάτων της Επιτροπής θα προκαλούσε σοβαρά νομικά και δημοσιονομικά προβλήματα.
- 77 Πρέπει να υπομνησθεί ότι μόνον κατ' εξαίρεση μπορεί το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν της γενικής αρχής της ασφάλειας δικαίου που είναι συμφυής με την κοινοτική έννομη τάξη, να αποφασίσει τον περιορισμό της δυνατότητας που έχει κάθε ενδιαφερόμενος να επικαλεστεί μια διάταξη που αυτό έχει ερμηνεύσει προκειμένου να τεθούν υπό αμφισβήτηση έννομες σχέσεις που έχουν καλοπίστως συναφθεί (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 23ης Μαΐου 2000, C-104/98, Buchner κ.λπ., Συλλογή 2000, σ. I-3625, σκέψη 39).
- 78 Ακόμη και εάν υποθεθεί ότι οι εκδιδόμενες βάσει του άρθρου 226 ΕΚ αποφάσεις έχουν τα ίδια αποτελέσματα με τις εκδιδόμενες βάσει του άρθρου 234 ΕΚ και ότι, συνεπώς, εκτιμήσεις για την ασφάλεια δικαίου μπορούν να καταστήσουν αναγκαίο τον περιορισμό των διαχρονικών αποτελεσμάτων τους (βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 7ης Ιουνίου 2007, C-178/05, Επιτροπή κατά Ελλάδας, Συλλογή 2007, σ. I-4185, σκέψη 67, και της 12ης Φεβρουαρίου 2009, C-475/07, Επιτροπή κατά Πολωνίας, σκέψη 61), εν προκειμένω, δεν υφίσταται κανένα στοιχείο ικανό να δικαιολογήσει τον διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της αποφάσεως του Δικαστηρίου.
- 79 Συγκεκριμένα, κατά πάγια νομολογία, οι δημοσιονομικές συνέπειες που θα μπορούσαν να απορρέουν για ένα κράτος μέλος από απόφαση του Δικαστηρίου δεν δικαιολογούν καθεαυτές τον διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της αποφάσεως αυτής (βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 24ης Σεπτεμβρίου 1998, C-35/97, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλογή 1998, σ. I-5325, σκέψη 52, καθώς και Buchner κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψη 41).
- 80 Ο περιορισμός των αποτελεσμάτων μιας αποφάσεως βάσει αυτής της συλλογιστικής και μόνο θα κατέληγε σε ουσιαστική μείωση της δικαστικής προστασίας των δικαιωμάτων που έλκουν οι ιδιώτες από το κοινοτικό δίκαιο (βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 11ης Αυγούστου 1995, C-367/93 έως C-377/93, Roders κ.λπ., Συλλογή 1995, σ. I-2229, σκέψη 48, καθώς και της 24ης Σεπτεμβρίου 1998, Επιτροπή κατά Γαλλίας, προπαρατεθείσα, σκέψη 52).
- 81 Εν προκειμένω, η Ελληνική Δημοκρατία δεν επικαλέστηκε, προς στήριξη του αιτήματός της, κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι οι εθνικές αρχές οδηγήθηκαν σε συμπεριφορά μη σύμφωνη προς τις διατάξεις του άρθρου 141 ΕΚ, λόγω αντικειμενικής και σοβαρής αβεβαιότητας ως προς το περιεχόμενο των διατάξεων αυτών και της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με την εφαρμογή του εν λόγω άρθρου στον τομέα των συντάξεων.
- 82 Επιπροσθέτως, το κράτος μέλος αυτό, απαντώντας σε ερωτήσεις που του απευθύνθηκαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση με σκοπό να προσδιοριστούν οι δυσχέρειες που θα συνεπαγόταν ενδεχόμενη διαπίστωση παραβάσεως, δεν κατόρθωσε να προσδιορίσει τις συγκεκριμένες συνέπειες τις οποίες θα μπορούσε να έχει η απόφαση του Δικαστηρίου και περιορίστηκε να αναφέρει ότι πολλές γυναίκες δημόσιοι υπάλληλοι θα έσπευδαν, ενδεχομένως, να εγκαταλείψουν την υπηρεσία ή ότι οι άνδρες δημόσιοι υπάλληλοι θα ζητούσαν, ενδεχομένως, την εξομοίωση των

όρων από τους οποίους εξαρτάται η χορήγηση συντάξεως σε αυτούς με τους ισχύοντες ως προς τις γυναίκες δημοσίου υπαλλήλους όρους.

- 83 Υπό τις περιστάσεις αυτές, δεν συντρέχει λόγος διαχρονικού περιορισμού των αποτελεσμάτων της παρούσας αποφάσεως.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 84 Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Δεδομένου ότι η Επιτροπή ζήτησε την καταδίκη της Ελληνικής Δημοκρατίας και η τελευταία ηττήθηκε, πρέπει να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφασίζει:

- 1) Η Ελληνική Δημοκρατία, διατηρώντας σε ισχύ τις διατάξεις που προβλέπουν διαφορετική μεταχείριση μεταξύ ανδρών και γυναικών εργαζομένων ως προς την ηλικία συνταξιοδότησεως και την ελάχιστη προαπαιτούμενη υπηρεσία βάσει του ελληνικού κώδικα πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων, που θεσπίστηκε με το προεδρικό διάταγμα 166/2000, της 3ης Ιουλίου 2000, ως αυτό είχε κατά τον κρίσιμο χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υπό κρίση υποθέσεως, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 141 ΕΚ.**
- 2) Καταδικάζει την Ελληνική Δημοκρατία στα δικαστικά έξοδα.**

(υπογραφές)

* Γλώσσα διαδικασίας: η ελληνική.